

Evrensel Temel Gelirin Türkiye’de Uygulanabilirliği

Applicability of Universal Basic Income in Turkey

Hatice SAPMAZ

hatice_817@outlook.com

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 2 Ekim 2021

Düzeltilme Geliş 15 Aralık 2021

Kabul 17 Aralık 2021

Anahtar Kelimeler:

Evrensel Temel Gelir, Sosyal Destek Programları, Gelir Eşitsizliği, İşsizlik

© 2021 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Son zamanlarda evrensel temel gelir uygulaması artan gelir eşitsizliği, otomasyon ve büyük iş kayıpları nedeniyle önem kazanmıştır. Evrensel temel gelir uygulaması küresel düzeyde uygulanmamaktadır. Evrensel temel gelir devletlerin vatandaşlarına karşılıksız olarak gelir sağlaması durumudur. Evrensel temel geliri destekleyen görüşler, bu uygulamayı insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamının gereği olarak görmektedirler. Evrensel temel gelire karşıt olan görüşler ise bu uygulama ile gelir eşitsizliğinin daha da artacağını düşünmektedirler. Evrensel temel gelir, yoksulluğun, işsizliğin ve küresel krizlerin etkilerinin azaltılmasında önem arz eden bir sosyal yardım programıdır. Mevcut sosyal destek programlarının aksine ayrıntılı ihtiyaç tespitine dayanmamakta ve herhangi bir şart aranmamaktadır. Evrensel temel gelirin amacı refahın toplum geneline yayılmasıdır. Bu çalışmanın amacı evrensel temel gelirin etkinliğini ve Türkiye’de uygulanabilirliğini analiz etmektir

ARTICLE INFO

Article History:

Received 2 October 2021

Received in revised form 15 Dec 2021

Accepted 17 Dec 2021

Keywords:

Universal Basic Income, Social Support Programs, Income Inequality, Unemployment

© 2021 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Recently, universal basic income (UBI) practice has gained. Importance due to increasing inequality and potential huge job losses due to automation. Universal basic income practice is currently a theoretical concept and is not applied at the global level. UBI, is the situation where states provide their citizens with an income for free. Opinions that support UBI see this practice as a necessity to live in a way that is worthy of human dignity. Opinions opposed to basic income think that the inequality will increase even more with this practice. UBI is an important social aid program in reducing the effects of poverty, unemployment and global crises. Unlike existing social support programs, it does not rely on detailed needs assessment and no conditions are required. The purpose of universal basic income is to spread wealth throughout society. The purpose of this study is to analyze the effectiveness of universal basic income and its applicability in Turkey.

GİRİŞ

Evrensel temel gelir, günümüzde yaşanmakta olan Covid 19 Pandemisi nedeniyle yoğun olarak tartışılan bir kavramdır. Bununla birlikte yeni bir kavram değildir. Evrensel temel gelirin bir politika aracı olarak kullanılması önerisi ilk defa 1986 yılında kurulan Avrupa Temel Gelir Ağı projesi ile olmuştur. Evrensel temel gelirin öneminin gün geçtikçe artması nedeniyle tartışmalar küresel hale gelmiştir. Evrensel temel gelir uygulaması, devletlerin vatandaşlarına koşulsuz, düzenli olarak sağladıkları gelirdir. Vatandaşlık geliri olarak da adlandırılabilir. Vatandaşlık geliri olarak adlandırılmasının nedeni ise İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ nin 25. maddesine istinaden düşünülmüştür ve bu maddeden yola çıkılarak vatandaşlık temel geliri bir insan hakkıdır şeklinde ifade edilmiştir. Evrensel temel gelir, düzenli aralıklarla yapılan nakit gelir ödemesinden oluşmaktadır. Evrensel temel gelirin genel özellikleri bireylere ödeme yapılması, koşulsuz olması şu ki çalışıp çalışmama ya da hak edip etmeme şartı aranmamakta, düzenli olması ve herkes için eşit miktarda ödenmesi şeklinde ifade edilebilir. Gelir eşitsizliği, ekonomik krizler ve hızla artan teknoloji (robot kullanımının yaygınlaşması) gibi nedenlerden dolayı evrensel temel gelir önemli bir faktör haline gelmiştir. Evrensel temel gelirin temel amacı refahın toplum geneline yayılmasıdır. Aynı zamanda istihdama ve sosyal güvenlik sistemine etkin katılımın sağlanması amacı da vardır. Ülkelerin evrensel temel geliri finanse edememe ihtimali alınan en temel eleştiridir. Finansmanı vergi artışları şeklinde gerçekleşir ise bu durum toplum tarafından kabul edilmeyebilir. Dolayısıyla finansmanı için çeşitli yollar bulmak gereklidir. Evrensel temel gelir uygulaması ile uzun vadede etkinlik sağlamak için öncelikle politik kabul ve siyasi desteğin sağlanması ve tasarımı gereklidir.

Çalışmada ilk olarak evrensel temel gelirin tanımı ve tasarımı ile ilgili teorik bilgilere yer verilip daha sonra avantaj ve dezavantajlarından, etkinliğinden ve uygulanabilirliğinden bahsedilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise evrensel temel gelirin Türkiye’de uygulanabilirliği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Evrensel Temel Gelirin Tanımı ve Tasarımı

1.1. Evrensel Temel Gelirin Tanımı

Evrensel temel gelir veya vatandaşlık geliri, bir devletin tüm vatandaşlarına düzenli bir gelir sağlamasını öneren sosyal güvenlik kuramıdır. Aynı zamanda evrensel temel gelir, ülke vatandaşlarının temel insanı ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir gelirin devlet tarafından garantisinin sağlanması olarak da ifade edilebilir. Ülkedeki kişilere herhangi bir koşul aranmaksızın yapılan nakit bir ödemedir.(Kaya, 2019: 133).

Ayrıca, evrensel temel gelir uygulamasında çalışma şartı aranmaz ve toplumdaki her bir kişiye çalışma arzusunu caydırmayacak miktarda ödeme yapılmalıdır. Evrensel temel gelirin hedeflerinden biri toplumda gelir eşitsizliğinden dolayı oluşan gerilimi önlemektir (Bingöl, 2020: 2).

Evrensel temel gelirin finansmanı genel olarak vergilerle finanse edilmesi düşünülse de petrol gibi doğal kaynaklardan elde edilen gelirin transfer edilmesi şeklinde de uygulanabilir (Kaya, 2019: 134). Ayrıca, evrensel temel gelirin finansmanı için uluslararası yardım kuruluşu kurulabilir ve bu uluslararası yardım kuruluşu ile evrensel temel gelir uygulamasının küresel olarak uygulanmasında kolaylık sağlanabilir (Rakıcı ve Aydoğdu Bozdağ, 2022: 94).

Evrensel temel gelir kişilere özgürlük sağlamaktadır yani kişiler istemedikleri işlerde çalışmak zorunda kalmayacaklardır. Bununla birlikte, kendilerine uygun olduğunu düşündükleri işlerde çalışma fırsatı elde edebilirler. Evrensel temel gelir, kişilere sosyal bir güvence sağlamaktadır. Evrensel temel gelir işsizliği ve yoksulluğu azaltmasının yanı sıra kişilerin elde edecekleri garantili olan gelirleri sayesinde işsizlik korkusu kalmayacağı için girişimcilik faaliyetini arttırabilir. Bireyler, garantili gelirleri ile gelişimlerine ve eğitimlerine harcayabilirler. Bu durum, uzun vadede ülkelerin beşeri sermayelerinin gelişmesine katkıda bulunabilir.

Temel gelir güvencesi kavramı açıkça üç kavramı kapsamaktadır: temel, gelir ve güvenlik. Temel ile ilgili olan kavram, hayatta kalmak için yeterli olması gerektiği anlamındadır. Gelirden kast edilen, ödemenin bir bireyin kendi adına nasıl tahsis edeceğine izin veren bir form olmasıdır. Yeterli sosyo-ekonomik güvenlik, gerçek özgürlüğün temelidir (Standing, 2017: 5-6). Ayrıca evrensel temel gelir görüldüğünden daha az radikaldir. Nasıl finanse edildiğine bağlı olarak, program farklı kişilere farklı miktarda nakit dağıtılabilir ve bazı kişiler ise hiç transfer almayabilir. Diğer bir deyişle, faydalarının ve finansmanın net etkileri, evrensel temel geliri vergiler yoluyla hedeflenen bir program haline getirebilir. Diğer sosyal uygulamalardan farklı olduğunun açık bir şekilde netleştirilmesi gerekmektedir (World Bank Group, 2020: 16).

1.2. Evrensel Temel Gelirin Tasarımı

Temel gelir fikri yeni bir fikir değildir. Aslında uzun yıllardır çeşitli isimler ve biçimler altında bağımsız olarak düşünülmüştür. Fakat çoğu durumda çok fazla siyasi başarı elde edilememiştir (Petersen, 2014: 2). Günümüzde yaşanan pandemi süreci ve gelecekte hızla artması beklenen otomasyon nedeniyle insanların işsiz kalması muhtemeldir. Dolayısıyla evrensel temel gelir günümüzde tartışılan konulardan birisidir. Prensipten olarak, sosyal yardım programları üç özellik üzerinden kodlanabilir: hangi transfer yöntemini sağladıkları, koşullu olup olmadıkları, nasıl hedeflendikleridir. Evrensel temel gelir bu üç özelliğin birleşimidir, Yani transfer evrensel olarak, koşulsuz olarak ve nakit olarak sağlanır. Bu çerçevede evrensel temel gelir teklifleri, transfer seviyesi ve ne sıklıkla verileceği gibi konularda farklılık gösterebilir (World Bank Group, 2020: 20-21).

Evrensel temel gelir, mevcut refah durumunu iyileştirme potansiyeli olan bir refah sistemidir. Herhangi bir gelir testi olmadan veya çalışma gerekliliği olmadan bireysel olarak herkese koşulsuz olarak teslim edilir. Bu sistemin birçok biçimi varken, temel gelir uygulaması ortak bir öneridir. Mevcut yardım programlarından farklı bir uygulamadır.

Evrensel temel gelirin politika tasarımı yetersizdir. Çünkü refah politikası, basit normatif ve ideolojik tezatlıkları reddeder. Temel gelir birçok hedefe hizmet edebilir fakat bu hedeflerden herhangi birisi uyumlu ve arzu edilebilir olmayabilir (Wispelaere and Stirton, 2004: 272). Ayrıca, çoğu teklifte evrensel temel gelir uygulamasının finansman şekli olarak genellikle artan oranlı vergi sistemi ile tahsil edilmesi önerilmiştir. Bazı tekliflerde ise diğer finansman türleri önerilmiştir. Örneğin; veraset ve intikal vergisi, finansal işlemler vergisi veya mevcut sosyal güvenlik harcamalarında azalma şeklinde olmuştur. Evrensel temel gelir var olan mevcut sistemlerle karşılaştırıldığında düşük maliyetli olabilir. Bununla birlikte evrensel temel gelir negatif gelir vergisine de benzetilebilir, Fakat negatif gelir vergisinde ödeme geliri belirli bir düzeyin altında olan kişilere yapılırken temel gelir uygulaması herhangi bir şart olmadan yani gelir testine tabi tutulmadan herkese yapılan bir ödemedir (Stephens, 2019: 319).

Evrensel temel gelirin boyutları; periyodik, nakit esaslı, bireysel finansman, yeterli, evrensel ve koşulsuz olarak kısaca ifade edilebilir. Periyodik olması, kişilerin ödemeleri aylık olarak veya yılda bir kez toplu olarak almasıdır. Nakit transferleri, doğrudan düzenli ve öngörülebilir para transferlerini ifade eder. Evrensel temel gelirden ödeme, hane düzeyine kıyasla bireylere yapılır. Yeterlilik; belli bir amaç için yeterli veya tatmin edici olmalı şeklinde tanımlanabilir. Evrensellik boyutu, evrensel olarak ödenen nakit ödemeyi ifade eder. Koşulsuz olması bakımından diğer refah programlarından farklıdır yani insanların herhangi bir şartı sağlaması gerekmemektedir (Mathebula, 2021: 10-13).

Evrensel temel geliri uygulamak, sosyal değişikliklere sebep olabilir ve farklı gruplara fayda sağlayabilir. Bu durum evrensel temel gelirin nasıl tasarlandığına bağlıdır (Petersen, 2014: 13).

2. Temel Gelir Uygulamasının Avantajları ve Dezavantajları

Temel gelir uygulaması şu an için küresel bir uygulama değildir. Bazı ülkeler deneme aşamasındadır ve bazı ülkelerde denemiştir. Bununla birlikte evrensel temel gelir uygulaması bir takım olası avantaj ve dezavantajlara sahiptir.

2.1. Temel Gelirin Avantajları

Genel olarak, temel gelir toplumsal adalet, özgürlük, ekonomik anlamda güvenlik sağlama, artan otomasyon ile birlikte işsizliğe karşı koruma sağlama gibi avantajlara sahiptir (Beken, 2020: 186).

Evrensel temel gelir, herkese garantili ekonomik güvenlik sağladığı için kişilere çalışma hayatında özgürlük sağlayabileceği düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle kişiler istemedikleri bir işte çalışmak zorunda kalmamaktadırlar. Evrensel temel gelir ayrıca insanların becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur ve garantili gelire sahip olacakları için eğitim alarak becerilerini geliştirebilirler. Evrensel temel gelir aynı zamanda diğer sosyal programlar gibi bürokrasi süreçleri içermediği için yardıma erişebilmeyi kolaylaştıracaktır (International Trade Union Confederation, 2016: 4). Evrensel temel geliri destekleyen bir diğer temel argüman, nedenleri ne olursa olsun yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yardımcı olabileceğidir. Aslında temel gelir, yoksulluk sınırının üzerinde belirlenmişse teorik olarak mutlak yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılmasına yol açmalıdır. İnsanları teknoloji kaynaklı iş kayıplarından korumak için bir çözüm olarak temel gelir uygulaması uygulanabilir. Temel gelirin genellikle gelir eşitsizliğini azaltacağı savunulur ve bunun için de artan oranlı gelir vergisiyle finanse edilmesi önerilir (Zheng, 2020: 11-13).

2.2. Temel Gelirin Dezavantajları

Evrensel temel gelir uygulamasının getirilmesinin bazı belirsizliklere yol açabileceği ve olumsuz etkileri olabileceği düşünülmektedir. En önemli eleştiri ülkelerin temel geliri finanse edememe ihtimalidir. Bu eleştiriye yönelik olarak temel gelir kademeli olarak uygulanabilir ve finansmanı için çeşitli yollar bulunabilir (Beken, 2020: 193). Genel olarak, finansmanında vergiler düşünülmeyle birlikte sosyal güvenlik uygulamaları kaldırılarak yerine temel gelir uygulamasının getirilmesi gerektiği yönünde yaygın görüşler mevcuttur. Bu şekilde sosyal yardım için yapılan harcamalar tek bir uygulamada toplanabilir. Dahası, uygulanması idari açıdan kolay olmasına rağmen, vergilendirme yoluyla finanse edilen bir temel gelir iyi işleyen bir vergi sistemi gerektirecektir (Zheng, 2020: 14).

Evrensel temel gelir, işçilerin işverenlerine finansal bağımlılığını azaltabilirken, aynı zamanda işverenin çalışanını yeterince destekleme sorumluluğunu da azaltabilir ve düşük ücretli çalışma biçimlerinin daha da yayınlaşmasına yol açabilir. Mevcut sosyal koruma sistemlerini zayıflatma olasılığı da vardır. Bu durum, temel gelirin mevcut sosyal koruma türlerinden herhangi birini veya tümünü tamamlayıp tamamlamayacağına bağlıdır. Ayrıca, genellikle işsizlik yardımları gibi gelir destek yardımlarıyla bağlantılı olan bazı uygulamaların etkinliğini azaltabilir. Temel gelir mevcut sosyal programların tamamlayıcısı ise hükümetlerin maliyet konusunda endişelenmemesi gerekir.

Herhangi bir başvuru süreci veya uygunluk ölçütü olmayacağından böyle bir plan idari olarak çok maliyetli olmasa da tüm nüfusu kapsayacağı için genel maliyetler yine de yüksek olabilir (International Trade Union Confederation, 2016: 5).

3. Evrensel Temel Gelirin Uygulanabilirliği

Sosyal yardım sistemine alternatif bir yaklaşım, evrensel temel gelirdir. Bununla birlikte sosyal yardım sistemi ile evrensel temel gelir arasındaki temel fark sosyal yardım sisteminin şartlı ve geçici olmasıdır. Evrensel temel gelir ise herhangi bir ön koşul olmaksızın her birey için bir güvenlik ağı sağlar. Evrensel temel gelir uygulamasının finansmanı önemli ölçüde ek vergi geliri gerektirecektir. Bu uygulama ile hedeflenen sosyal koruma faydaları ise yoksullukta ve gelir eşitsizliğinde azalma elde etmek için daha uygun maliyetli bir yol olmasıdır (Alksne and Frelis, 2019: 9). Uygulamalarda evrensel temel gelir sistemleri, göreceli yoksulluk sınırının bir oranı olarak ödenen miktar açısından farklılık göstermesi muhtemeldir (Quintero, t.y: 4).

Dünyanın farklı yerlerinde farklı amaçlarla evrensel temel gelir uygulaması denenmiştir ve veya tartışılmıştır. Hindistan ve Namibya gibi bazı gelişmekte olan ülkeler bu fikri aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak için alternatif bir yaklaşım olarak kabul etmektedir. Finlandiya, Kanada ve Hollanda da dâhil olmak üzere gelişmiş ülkeler evrensel temel geliri,

işlevsiz ve etkisiz olarak kabul edilen mevcut sosyal refah sisteminin potansiyel bir kurtarıcısı olarak görmektedir (Zheng, 2020: 16)

Son yirmi yıldır evrensel bir öneri olarak tartışılan temel gelir, her yetişkin vatandaşa garantili bir gelir testi veya çalışma şartı olmaksızın sağlanan bir haktır (Wispelaere and Nouera, 2015: 17). Evrensel temel gelir uygulamasının net kazançları ve uygulanmasından kaynaklanacak kayıplar, finansmanına ve performansına bağlı olacaktır. Temel geliri finanse etmek ek kaynak gerektirir (World Bank Group, 2020: 183). Evrensel temel gelirin uzun vadede etkin bir şekilde işleyebilmesi için öncelikle politik kabulü ve siyasi destek gerektirir. Namibya ve Kana' daki deneyimler iyi bir referans niteliğindedir. Her iki ülkede de evrensel temel gelir projesi, liderlikteki değişiklikler ve politika önceliklerinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle sona ermiştir. Dolayısıyla uygulamaya geçilmeden önce politik kabul ve tasarısı önem arz etmektedir (Zheng, 2020: 18). Evrensel temel gelirin uygulanabilirliği çoğunlukla önerilen fayda düzeyine ve finansman kaynaklarına bağlı olmaktadır.

Evrensel temel gelir ile ilgili en temel soru bir toplumun, bu sosyal sistemden beklentilerinin ne olduğu yönündedir. Hangi enstrüman hedefleri en iyi karşılamaktadır? Bu gibi sorular cevaplandıktan sonra politikanın finansal uygulanabilirliği tartışılmalıdır. Evrensel temel gelirin seviyesinin belirlenmesi siyasi bir karardır. Ekonomistler, temel gelirin miktarının yüksek bir oranda belirlenmesi durumunda bu uygulamayı finanse etmek için yüksek vergi oranlarının gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Fakat yüksek vergi oranları, çalışma isteğini azaltır çünkü bireylerin mevcut gelirleri üzerinde olumsuz etkileri vardır (Straubhaar, 2017: 79).

Evrensel temel gelir, yoksulluğun ve eşitsizliğinin azaltılmasında ölçülebilir bir etkiye sahip olacaksa, yeterli fayda seviyeleri ve kapsamının adil ve sürdürülebilir şekilde sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte, yeterli fayda düzeylerinin sağlanması önemli bir maliyete sahiptir. Evrensel temel geliri etkileyecek olan en önemli faktörlerinden birisi olan finansman daha az tartışılmaktadır. Çoğunlukla temel gelirin uygulanabilirliği, önerilen fayda düzeyine ve finansman kaynaklarına bağlıdır (Ortiz vd. , 2018: 13-17). Bu tür programlar uygulamada nadir görülmektedir. Bununla birlikte önemli doğal kaynak geliri olan ülkeler bu uygulamanın örneğini oluşturmaktadır (Hanna and Olken, 2018: 202). Ayrıca evrensel temel gelirin, uzun vadede ekonomik olarak sürdürülebilir olması için uygulanabilir bir seviyede olması gerekir. Aynı zamanda işsizliği azaltmalı ve yeterli sayıda insanın çalışması için teşvik oluşturması gerekmektedir (Antonides and Haagsma, 2015: 12). Evrensel temel gelir hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanamamıştır, Ancak evrensel temel gelir sisteminin faydalarını ve eksiklerini tahmin etmek için bazı ülkeler pilot olarak deneme yapmışlardır (Kramer, 2019: 8).

4. Evrensel Temel Geliri Uygulayan Bazı Ülke Örnekleri

Çalışmada, evrensel temel gelir uygulamasının değerlendirilebilmesi amacıyla Hindistan, Namibya, Kanada, Finlandiya ve Alaska (ABD) örneklerine yer verilmiştir.

Namibya

Namibya 2008 ile 2009 yılları arasında evrensel temel gelir uygulamasını pilot olarak uygulamıştır. Program dünyadaki yardım kuruluşları tarafından finanse edilmiştir. Her Otjivero-Omitara vatandaşlarına her ay 100 Namibya doları (6.75 dolar) verilmiştir. Pilot programdaki bulgular, okula kayıt esnasında çocuk beslenme bozukluğu vakalarının önemli ölçüde azaldığını göstermiştir. Ayrıca hırsızlık gibi sosyal suçlarda önemli ölçüde azalma görülmüştür (<https://basicincome.org>).

Finlandiya

Finlandiya' da evrensel temel gelir uygulaması fikri ilk olarak 1971 yılında Samuli Paronen tarafından önerilmiştir (Esenlikçi ve Engin, 2021: 259). Finlandiya işsiz vatandaşları temel alan evrensel temel gelir programını 2006 yılında başlatılmıştır. Programda bu işsiz vatandaşlardan seçilen 2000 kişiye aylık 560 avro ödenmiştir. Program 2018 yılında sona ermiştir. Programın bulguları, katılımcıların daha mutlu ve daha az stresli olduğunu ve bunun da katılımcıların sağlıkları üzerinde olumlu gelişmelere yol açtığı gözlemlenmiştir

(<https://basicincome.org>). Ayrıca, sosyal transfer programlarının verimliliğini arttırmak ve sosyal yardım programlarındaki bürokrasiyi azaltmak amacıyla evrensel temel gelir vergisini pilot olarak uygulamıştır (Monem, 2020: 13).

Alaska (ABD)

Alaska, doğal kaynak zenginliğine sahip olan ve bu kaynaklar ile devlete gelir sağlayan bir ABD eyaletidir (<https://apfc.org>). Evrensel temel gelir, Alaska eyaletinde 1982 yılından itibaren uygulanmaktadır (Kaya, 2019: 138). 1982 yılından itibaren tüm Alaskalılara Alaska Daimi Fonu’ndan kar payı ödenmektedir (Rakıcı ve Aydoğdu Bozdağ, 2022:85). Amerika Birleşik Devletleri, evrensel temel gelir uygulamasına benzer çeşitli uygulamalar denemiştir. En önemli olanı Alaska Daimi Fonu olmuştur. Her vatandaşa Amerika’nın petrol ve doğalgaz gelirlerinden 1000 ile 2000 dolar arasında pay verilmiştir. Program sonuçları istihdam üzerinde etkili olmamıştır (<https://basicincome.org>).

Hindistan (Madhya Pradesh)

2011 yılında UNICEF’ in desteğiyle, 18 ay boyunca Madhya Pradesh’ in 8 köyünde evrensel temel gelir pilot çalışma olarak gerçekleştirilmiştir. Evrensel temel gelir projesinin kurucu üyesi olan Profesör Guy Standing, bu projede önemli bir rol oynamıştır. Yaklaşık 6000 katılımcı bu projede yer almıştır (Kumar and Kanojia,2018: 218). Program iki aşamada yürütülmüştür. İlk aşamada herkese aylık olarak verilmiştir. Her yetişkin 200 rupi alırken, her çocuk 100 rupi almıştır. Çocuklar için verilen aylık vasilerine ödenmiştir. Bir yıldan sonra verilen aylık, yetişkinler için 300 rupi ve çocuklar için 150 rupi artmıştır. İkinci aşamada, köyün her üyesine yetişkin başına 300 rupi ve çocuk başına 150 rupi verilmiştir. Her iki aşamanın da bulguları, çocuklar arasında beslenme, sağlık ve okula katılımında gelişme olduğu görülmüştür (<https://basicincome.org>).

Kanada (Ontario)

Kanada çeşitli temel gelir programlarını denemiştir. Mincome olarak bilinen ilk pilot program, Manitoba sakinlerini hedef almış ve 1974 yılında uygulanmıştır. Her aileye 16000 Kanada doları verilmiştir. Program sonuçları, okula giden çocuklar arasında daha az iş gücü olduğu için eğitimde ilerleme kaydedilmiştir. İkinci pilot proje, 2017 yılında Ontario’ da yürütülmüştür. Tek kişilik katılımcılar 16,989 Kanada doları alırken, evli katılımcılar 24,027 Kanada doları almaktadır. Ancak proje tamamlanmadan önce iptal edilmiştir. İlk bulguları, katılımcıların %50’ inden fazla bir oranda alkol ve tütün kullanımının azaldığını göstermiştir (<https://basicincome.org>).

5. Evrensel Temel Gelirin Etkinliği

Evrensel temel gelir uygulamasının potansiyel faydaları ve zararları tartışılmaktadır. Bununla birlikte uygulamada deneyimler nadirdir ve var olan mevcut kanıtlara göre potansiyel etkilerinin yalnızca birkaç yönü aydınlatılmakta, Ancak tam anlamıyla sosyal ve ekonomik etkileri anlaşılmamaktadır. Şimdiye kadar, hiçbir ülke, bir ulusal sosyal koruma tabanını garanti altına almaya yeterli olacak düzeyde, gelir desteğini sağlayacak olan bir temel gelir uygulaması başlatamamıştır. Evrensel geliri uygulayan pilot ülkelerin deneyimlerine göre evrensel temel gelir yoksulluk, sosyal kalkınma, ekonomik faaliyet, iş ve istihdam ve cinsiyet eşitliği üzerinde bazı olumlu etkiler göstermiştir (Ortiz vd. , 2018: 2). Evrensel temel gelirin pilot uygulaması olan Hindistan ve Namibya ülkelerinde, evrensel temel gelir uygulamasının yoksulluk ve eşitsizliği azaltma konusunda olumlu etkileri olduğu görülmüştür

Evrensel temel gelir uygulamasının tanıtılması, kamusal etkinlik sağlamasının yanında bireysel olarak da etkinlik sağlamaktadır. Evrensel temel gelir ile bireylere çalışma hayatında özgürlük sağlanmakta ve bireyler kendileriyle uyumlu olan işlerde çalışabilmektedirler (Quintero, t.y. , 12).

Temel gelir planı, refah programlarının daha basit bir türü olduğu için, öncelikle refah programlarının genel olarak çalışma teşvikleri üzerindeki etkilerine bakmak gerekir. Bu etkiler, genellikle temel bir işgücü arzı modelinin kullanılmasıyla incelenmiştir. Bu model, farklı türdeki sosyal yardım programlarının etkilerinin analizi için kullanışlıdır (Antonides

and Haagsma, 2015: 14). Ayrıca evrensel temel gelir, doğal kaynaklardan elde edilen zenginliği yeniden dağıtmanın daha uygun bir yolu olabilir. Bu durumun savunucuları, doğal kaynaklardan elde edilen gelirin verimli kullanılacağına inanmaktadırlar (The Centre for Social Justice, 2018: 12). Bununla birlikte, evrensel temel gelirin net yeniden dağıtım etkileri, finansman kaynağına ve fayda düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Teorik olarak evrensel temel gelir, yoksulluk sınırı düzeyinde belirlenmiştir. Evrensel temel gelirle ilgili diğer bir tartışma konusu çalışmaya teşvikleri üzerindeki etkisidir. Endişeler dile getirmiştir ki bir koşulsuz gelir desteği bireylerin ücretli iş aramayı bırakmasına neden olabilir. Bu noktada olumsuz bir etkisi olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, iş gücüne katılım oranları düşebilir yani evrensel temel gelir uygulaması ile boş zamanın alternatif maliyeti azalmaktadır. Dolayısıyla iş gücüne katılım oranları düşebilir (Ortiz vd. , 2018: 2-3). Ayrıca, evrensel temel gelir, ekonomik eşitsizlik düzeylerini azaltmaya yönelik özgürleştirici bir bakış açısı oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle kişiler evrensel temel gelir ile çalışmak istemedikleri bir işte çalışmak zorunda kalmamakta ve çalışmak istedikleri, kendilerine uygun gördükleri bir işlerde çalışma fırsatı elde edebilmektedirler. Bu bağlamda özgürlük elde etmiş olacaktırlar (Antonides and Haagsma, 2015: 9). Bir diğer endişe ise evrensel temel gelir sayesinde kişilerin kötü alışkanlıkları nedeniyle alkol, uyuşturucu gibi bazı maddelerin tüketiminde aşırı artışların olması yönündedir. Fakat bu durumun böyle olmadığı uygulanan pilot uygulama örneklerinde görülmüştür. Kişiler düzenli olarak sağladıkları düzenli geliri daha çok çocuklarının gıda, eğitim ve sağlık harcamalarına harcadıkları görülmüştür (ESCAP, 2018: 1). Genel olarak etkinliği değerlendirildiğinde uygulama çalışmayı caydırmayacak miktarda verilirse ve istihdama tam katılımı daha etkin sağlarsa aynı zamanda ekonominin üretkenlik kapasitesini arttırıp ekonomik büyüme sağlarsa olumlu etkilerinin olacağı söylenebilir. Bununla birlikte temel gelirin etkinliğindeki en büyük sorun finansman açısından yaşanmaktadır. Finansman sorunu halledildiği zaman uygulamada daha etkin olacaktır.

6. Evrensel Temel Gelirin Türkiye’ de Uygulanabilirliği

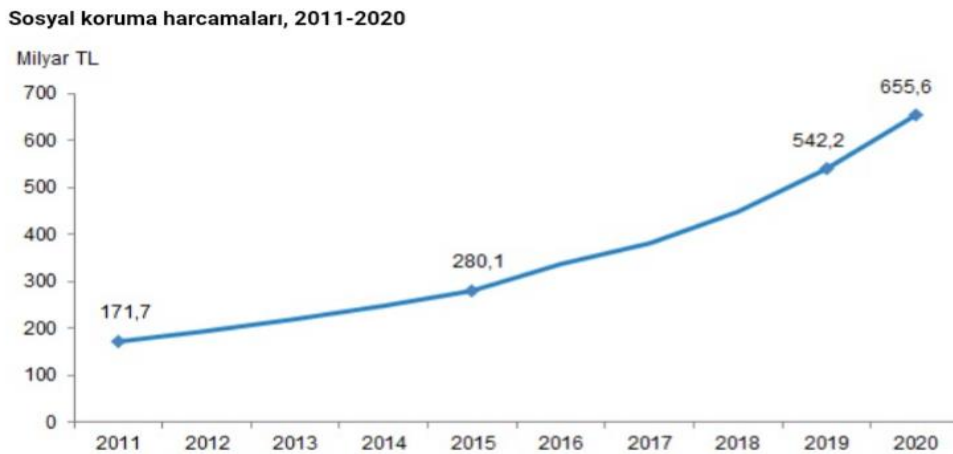
Türkiye’de evrensel temel gelir zaman zaman tartışılrsa da günümüzde böyle bir uygulama yoktur. Bununla birlikte çeşitli sosyal yardım programları uygulanmaktadır. Türkiye’ de sosyal yardım programlarının uygulanması sosyal devletin bir gereğidir. Türkiye’ de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), kurumu sosyal yardım sunan bir kurumdur. AÇSHB dışında yerel yönetimler başta olmak üzere sosyal yardım sunan birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların yaptığı harcamalar dikkate alındığında sosyal yardım programlarına yüksek miktarda harcamalar yapıldığı söylenilebilir (Bingöl, 2020: 5).

Tablo1: Türkiye’ de Uygulanan Sosyal Yardım Programları

	Adı	Faydalanıcı Sayısı	Programa Tahsis edilen Toplam Tutar (TL)	
Gelir Desteği	Aile	Gıda	681,364 (HH)	199,790,000
		Kömür	2,139,667 (HH)	804,985,0000
		Eşi Vefat Etmiş Kadın	295,697	820,475,750
		Asker Ailesi	101,517	164,129,000
	Eğitim	Eğitim Materyalleri	82,865	15,340,000
		Şartlı Nakit Transferi	2,018,870	664,130,245
	Sağlık	Şartlı Nakit Transferi	1,023,079	343,848,510
	2022 Sayılı Kanun	Yaşlı Aylığı	601,793	1,275,183,231
		Engelli Aylığı	692,956	2,852,745,655
	Evde Bakım	Evde Bakım Desteği	467,778	4,378,200,241
Erişim	Sağlık	Genel Sağlık Sigortası	8,983,853	6,405,637,865
	Konut	Barınma	22,098 (HH)	70,720,000
		Sosyal Konut	4,664	210,000,000
	Gıda	Aşevi	30,391	12,250,000
Erişim	İlk ve Orta Öğretim	Ücretsiz Ders Kitabı	17,000,000	240,000,000
		Öğle yemeği	672,000	460,000,000
		Ulaşım ve Barınma Desteği	1,756	1,232,132
		Engelli Öğrencilerin Taşınması	61,000	155,000,000
		Okul Sütü Projesi	5,848,375	150,663,334
	MEB Bursu	244,141	442,668,000	
	KYK Bursu	KYK Bursu	375,284	1,266,752,000
KYK Gıda Desteği	KYK Gıda Desteği	454,631	482,244,000	
Belediyeler	Çeşitli		1,250,000,000	

Kaynak: <https://www.aile.gov.tr/> faaliyet raporu 2015 yılı

Tablo 1’ de Türkiye’de uygulanan sosyal yardım programları görülmektedir. Tablo 1’ de ifade edildiği gibi sosyal yardımlar aile, eğitim, sağlık şeklinde alt gruplara ayrılmıştır. Tablo 1’ de görüleceği üzere sosyal yardım programları çeşitli sayıda ve yoksulluğu önlemek amacıyla uygulanmaktadır. Genel olarak, uygulanan bu sosyal yardımlar belirli şartları taşıyan ihtiyaç sahibi vatandaşlara verilmektedir ve geçici nitelik taşımaktadırlar yani şartlar oluşmadığı zaman verilmemektedir.

Grafik 1: Türkiye’deki Sosyal Koruma Harcamaları, 2011-2020

Kaynak: <https://tuikweb.tuik.gov.tr>

Grafik 1 Türkiye’deki 2011-2020 yılları arasındaki sosyal koruma harcamalarını göstermektedir. Grafik 1’ de ifade edildiği gibi sosyal koruma harcaması yaklaşık olarak 655 milyar 599 milyon TL şeklinde gerçekleşmiştir. Sosyal koruma harcamalarının gayrisafi yurt

içi hâsıla (GSYH) içindeki payı 2020 yılında %13,0 olmuştur. Sosyal koruma yardımlarının GSYH içindeki payı ise %12,8 olarak gerçekleşmiştir (<https://tuikweb.tuik.gov.tr>). Grafik 1’de de görüleceği üzere sosyal koruma harcamaları yıllar itibariyle artış göstermiştir. Çünkü sosyal koruma harcamaları yoksulluğun azaltılmasında ve toplumsal refahın arttırılmasında önem arz etmektedir.

Sosyal koruma sistemleri, bireylerin ve ailelerin, özellikle yoksul ve savunmasız kişilerin, krizlerle ve şoklarla başa çıkmalarına, iş bulmalarına, üretkenliği arttırmalarına, çocukların sağlık ve eğitimine yatırım yapmalarına ve yaşlanan nüfusu korumalarına yardımcı olmaktadır (<https://worldbank.org>). Sosyal yardımların temel amacı refahın toplum geneline yayılması ile birlikte yoksulluk, işsizliğin azaltılması gibi amaçları da söz konusudur.

Türkiye’de sosyal yardım programları çeşitli uygulamalar altında ihtiyaç sahiplerine verilmektedir. Bu sosyal yardım programları geçici nitelik taşımakta ve belli şartları taşıyan kişilere verilmektedir. Ayrıca sosyal yardım programları çok sayıda ve karmaşık yapıdadır. Uygulanan sosyal yardım programlarında ihtiyaç sahibi kişilerin tespit edilmesi, gelir testinin yapılması gibi bürokratik maliyetler söz konusu olmakla birlikte ihtiyaç sahibi kişilerin bu tür programlardan haberdar olmasında da güçlükler yaşanmaktadır. Evrensel temel gelir politikası Türkiye’de sosyal yardım programlarında yaşanan sorunlara (kurumsal dağılımsızlık, mükerrerlik, adaletsizlik algısı, yardım alanları damgalaması gibi) alternatif olmaktadır. Ayrıca, evrensel temel gelir diğer sosyal programlarına karşın hak temelli, düzenli ve kalıcı olmasından dolayı öncelikli olarak tercih edilmesi gereken bir politika aracı olmalıdır (Bingöl, 2020: 5). Ayrıca evrensel temel gelir uygulaması insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamın bir gereği olarak yani vatandaşlık hakkı olarak uygulanması önerilen bir uygulamadır. Bununla birlikte, evrensel temel gelir Türkiye’de uygulanan mevcut sosyal yardım programlarının tamamlayıcısı olarak da düşünülebilir. Evrensel temel gelirin Türkiye’de mali açıdan gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği araştırılmalıdır. Türkiye’de evrensel temel gelir uygulamasının finansmanın da sorunlar yaşanabilir. Çünkü evrensel temel gelir tüm toplum genelini kapsayacağı için maliyetlerin yüksekliği söz konusu olmaktadır. Arica Türkiye’nin vergi sisteminde bulunan yapısal sorunlar, kayıt dışı ekonominin yüksek olması ve gelir dağılımında yaşanan sorunlar nedeniyle evrensel temel gelir uzun vadede sürdürülebilir görünmemektedir (Kirmanoğlu, 2021:4).

SONUÇ

Temel gelir kavramı 21. Yüzyılda yoğun olarak tartışılmakla birlikte yeni bir kavram değildir. Günümüzde yaşanan işsizlik, yoksulluk, gelir eşitsizliği gibi sorunlar nedeniyle yoğun olarak tartışılmaktadır. Bu noktada bu sorunların çözümü için bir politika aracı olarak önerilmektedir. Bir toplumda işsizliği ve yoksulluğu azaltması evrensel temel gelir uygulamasının olumlu bir etkisi iken gelir eşitsizliğine neden olması olumsuz bir yanıdır. Temel gelir uygulaması mevcut sosyal destek programlarına bir alternatif olarak düşünülmektedir. Mevcut sosyal destek programlarının bağımlı olduğu bürokrasiyi azaltmayı vaat etmektedir. Aynı zamanda temel gelir uygulaması çalışmayı caydırmayacak bir miktarda bireylere ödeme yapılmasını gerektirir. Bu miktarın da genellikle göreceli yoksulluluk sınırının üzerinde olması önerilmektedir. Bununla birlikte istihdama aktif katılımın sağlanmasını desteklemektedir. Evrensel temel gelir düzenli ve koşulsuz sağlanan bir gelir olması ile kişilere özgürlük sağlamaktadır yani kişiler çalışmak istemedikleri işlerde veya zor şartlar altında çalışmak zorunda kalmamakta ve kendilerine uygun gördükleri işlerde çalışma fırsatı elde edebilmektedirler. Evrensel temel gelir yaygın bir şekilde tüm ülkeler tarafından uygulanmamaktadır. Evrensel temel gelir, Namibya, Kanada, Finlandiya, ABD (Alaska), İran, Hindistan gibi ülkelerde pilot olarak denenmiştir. Pilot ülkelerin bulguları genel olarak değerlendirildiğinde insanların stres seviyelerinde azalma, beslenme, sağlık ve okula katılımında gelişme görülmüştür. Evrensel temel gelir uygulaması Türkiye’de uygulanmamıştır. Evrensel temel gelir Türkiye’de yoksulluğun önlenmesi ve olası yaşanabilecek kriz ve şoklara karşı bir politika aracı olarak uygulanması düşünülebilir. Borç sorunu olan, doğal kaynak zengini olmayan, vergi sisteminde yapısal sorunları olan ve gelir dağılımında sorunları olan Türkiye evrensel temel gelir uygulamasının finansmanında sorunlar yaşayabilir. Türkiye ekonomik şartlarında iyileşme yaşanması durumunda evrensel

temel geliri uygulama imkânı bulabilir. Evrensel temel gelir, yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasında ölçülebilir bir etkiye sahip olacaksa, yeterli fayda seviyeleri ve kapsamının adil ve sürdürülebilir şekilde sağlanması gerekmektedir. Sonuç olarak, evrensel temel gelir toplumsal adalet, özgürlük, ekonomik anlamda güvenlik sağlama, artan otomasyon ile birlikte işsizliğe karşı koruma sağlama gibi avantajlara sahiptir. Evrensel temel gelir uygulamasının tam olarak etkin bir şekilde uygulanması için küresel olarak uygulanması gerekmektedir. Küresel uygulamanın söz konusu olması durumunda uluslararası yardım kuruluşları ile finansman sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Alaska Permanent Fund Corporation (t.y.), History of Alaska Permanent Fund, <https://apfc.org/> Erişim Tarihi: 22.09.2022.
- Antonides, Gerrit and Haagsma, Rein (2015), The Impact of a Basic Income on Labour Supply and Work Performance, Wageningen University of Life Sciences and Research Centre Development Economic Chair Group, 9-14.
- Alksne, Simona and Frelihs, Reinis (2019), Universal Basic Income: A step towards equality or government’s insolvency? The case of Latvia, Stockholm School of Economics, April 2019, Riga, 9.
- Beken, Hikmet Gülçin (2020), 21. Yüzyılda (EVRENSEL) Temel Gelir Tartışmaları, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 42 (2), 180-201.
- Bingöl Seçkiner, Ezgi (2020), Kovid-19 Pandemisi Sonrası Evrensel Temel Gelir Tartışması: Zamanı Geldi Mi? TSEV Değerlendirme Notları, 2-5.
- Basic Income Earth Network (t.y.), Countries that Have Tried Universal Basic Income, <https://basicincome.org/news/2022/07/countries-that-have-tried-universal-basic-income/>, Erişim Tarihi: 22.09.2022.
- ESCAP (2018), Universal Basic Income, MPFD Policy Briefs, sayı: 66, 1.
- Esenlikçi, A. Cem ve Engin, M. Ali (2021), Sosyal Demokrat Refah Devletlerinde Evrensel Temel Gelir: Finlandiya Örneği, İBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (9), 252-266.
- Hanna, Rema and Olken, Benjamin A. (2018), Universal Basic Income versus Targeted Transfers: Anti-Poverty Programs in Developing Countries, Journal of Economic Perspectives, 32 (4), 201-226.
- International Trade Union Confederation (2016), Universal Basic Income, 4-5.
- Kramer, Kelli (2019), The Future of Welfare: A Look into Universal Basic Income, Ball State University Muncie, Indiana, 6-8.
- Kaya, Ş. Muksit (2019), Türkiye’ de Bir Sosyal Harcama Olarak Evrensel Temel Gelir Uygulaması, Politik Ekonomik Kuram
- Kirmanoglu, Hülya (2021), Temel Gelir Tartışmaları, <https://m.bianet.org/bianet/ekonomi/247254-temel-gelir-tartismalari>, Erişim Tarihi: 22.09.2022.
- Kumar, Virender and Kanojia, Shivani (2018), The Idea of Universal Basic Income In India: An Analysis, Business Analyst, 38 (2), 209-226.
- Mathebula, Brian (2021), The Universal Basic Income Grant (UBIG): A Comparative Review of Characteristics and Impact, Social Policy in Demand A Working Paper Series, 10-13.
- Monem, Heba Abdel (2020), Universal Basic Income (UBI), Arab Monetary Fund, 64, 3-27.
- Ortiz, Isabel vd. (2018), Universal Basic Income Proposals in Light of ILO Standards: Key Issues and Global Costing, ESS Working Paper, sayı: 62, 2-17.

- Petersen, Christian (2014), Money for nothing? Arguments for Basic Income, Universal Pensions and Universal Child Benefits in Norway, Department of Comparative Politics University of Bergen, 2-13.
- Rakıcı, Cemil ve Aydoğdu Bozdağ, Cansu (2022), Evrensel Temel Gelir ve Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, Mali Çözüm Dergisi, 32 (169), 73-98.
- Standing, Guy (2017), About Time: Basic Income Security As A Right, International Labour Office, Geneva, 5-6.
- Straubhaar, Thomas (2017), On The Economics of a Universal Basic Income, Intereconomics, ISSN 1613-964X, Springer, Heidelberg, Vol. 52, 74-80.
- Stephens, Robert (2019), The Universal Basic Income Should It Replace The Existing Social Security System? , Policy Quarterly, Volume 15, 319.
- The Centre for Social Justice (2018), Universal Basic Income An Effective Policy for Poverty Reduction? , August 2018, 12.
- Zheng, Yuan vd. (2020), Universal Basic Income: A Working Paper, UNDP China Office, 13-18.
- Wispelaere, Jurgen De and Stirton, Lindsay James (2004), The Many Faces of Universal Basic Income, Political Quarterly, 272.
- Wispelaere, Jurgen De and Noguera, Jose Antonio (t.y.), On the Political Feasibility of Universal Basic Income: An Analytic Framework, 17.
- World Bank Group (2020), Exploring Universal Basic Income, A Guide to Navigating Concepts, Evidence and Practices, www.worldbank.org, 16-183.
- World Bank (t.y.), The World Bank In Social Protection, <https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/overview>, Erişim Tarihi: 23.09.2022.
- Quintero, Zachary (t.y.), An Overview of Universal Basic Income: Discussion on the Benefits of a Single System Welfare Standard, University of Science and Arts of Oklahoma, 4-12.
- URL, TÜİK (2020) , Sosyal Koruma İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-İstatistikleri-2019-33668>, Erişim Tarihi: 23.09.2022.
- URL, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2015) , Sosyal Yardım Programları, <https://www.aile.gov.tr/> Erişim Tarihi: 23.09.2022.